

การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาประเภทผ้าทอ ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

Local Wisdom Management of Cloth Weaving Group in Wiangyong Sub-District,
Amphoe Mueang, Lamphun Province

มนชนก อุปะทะ¹
Monchanok Upata¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและขั้นตอนการทอผ้ายกดอกลำพูน ศึกษารูปแบบลักษณะลวดลายและวิวัฒนาการของผ้าทอยกดอกลำพูน ตลอดจนการจัดการองค์ความรู้ของการทอผ้ายกดอกของกลุ่มทอผ้าตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการทอผ้าเริ่มตั้งแต่การออกแบบลายกราฟ การกรอไหม การทอผ้า การมัดไหม การเข้าหัวมัดแล้วนำหัวมัดขึ้นที่ทอผ้า การเก็บตะกอเหยียบ การคัดลาย การเก็บตะกอดอกและการทอผ้า ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วย กี่ ฝ้ายเครือ กวัก ม้าเดินด้าย ตะกอ กระสวย เขาดอก เขาย่า ฟันหวี ไม้หลาบ ไม้กระแทก ไม้เหยียบ ไม้คิ้วและไม้เกา ลวดลายผ้าไหมยกดอกได้ปรับเปลี่ยนมาจากลวดลายไทยซึ่งต่อมาได้มีการประยุกต์ลวดลายตามที่อยู่อาศัยของผ้าเป็นสีธรรมชาติ ในอดีตออกแบบลวดลายบนกระดาษกราฟซึ่งภายหลังได้มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้เพื่อให้ออกแบบง่ายขึ้น

ผลการจัดการองค์ความรู้ เป็นความรู้ในตัวบุคคล สมาชิกทำการผลิตผ้าทอลายต่างๆ ตามความต้องการของตนเอง แสวงหาความรู้จากบรรพบุรุษ โดยการสังเกต จดจำและนำมาฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ การประมวลความรู้ยังไม่ชัดเจนและเป็นหมวดหมู่ แลกเปลี่ยนความรู้แบบไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุยระหว่างสมาชิกด้วยกันและลงมือปฏิบัติจริง ถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิตและอธิบายถึงขั้นตอนการทอผ้าให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจ จัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล ซึ่งจดจำจากบรรพบุรุษและจัดเก็บในรูปแบบเอกสารเป็นคู่มือแสดงรายละเอียดขั้นตอนการทอผ้าเบื้องต้น

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ผ้ายกดอกลำพูน ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา

¹สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์-เชียงใหม่

¹Department of Management, Faculty of Business Administration

Abstract

This research aimed to investigate patterns and procedures of weaving Lamphun brocade silk, to study designs and evolution of Lamphun brocade silk and to manage knowledge on weaving brocade silk of cloth weaving group in Wiangyong sub-district, Muang district, Lamphun province.

The results of the research found that weaving procedures started from graphic designing, thread spinning, thread pulling, thread reeling, thread winding, sewing frame arrangement, threads pattern arrangement by heddles (keb-ta-kor-yeab), inserting flower design, designing thread by heddles (keb-ta-kor-dok) and brocade weaving. Cloth weaving equipment consisted of loom, thread bunch, puller, thread reel, heddle, shuttle, designing thread, threads pattern arrangement, reed, picking up stick, beater, pedal, embroidered stick, and threads pattern arrangement stick. Brocade silk designs were adapted from Thai designs and applied to weavers' needs. Cloth colors would be natural. In the past, graphic designing would be done on graph paper and after that computer was applied for designing, which made designing to be done more easily.

The result on managing knowledge was tacit knowledge. Members produced brocades according to their own needs. They acquired knowledge from ancestors by observing, remembering and practicing to build proficiency. Knowledge codification was not apparent without categorization. Knowledge sharing was done informally through conversations between members and learned by practicing. Knowledge transfer was done by demonstrating and describing procedures of weaving brocade silk to descendants and interested people. Knowledge storing was based on people by memorizing from ancestors and done in the form of documents to show details of basic weaving procedures.

Keywords : knowledge Management Cloth Weaving Local Wisdom

บทนำ

หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านเป็นงานฝีมือที่เชื่อมโยงถึง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและ วิถีการดำรงชีวิตของคน พื้นบ้านในแต่ละยุคสมัยตามกาลเวลาและการหล่อหลอม ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จนเป็น เอกลักษณ์ตามลักษณะของพื้นบ้านตน ภูมิปัญญาเหล่านี้ สร้างขึ้นด้วยฝีมือเชิงศิลปะเพื่อถ่ายทอดและสะท้อนคุณค่า ของชุมชนที่เป็นอยู่ ชุมชนบ้านเวียงยองเป็นชุมชนหนึ่งใน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนตั้งอยู่บนฝั่ง ตะวันออกของแม่น้ำกวางห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวยองอยู่ในสิบสองปันนาใน มณฑลของจีนและได้อพยพจากเมืองยองแคว้นสิบสองปันนา มาตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ลุ่มแม่น้ำกวางแห่งนี้ โดยใช้ภาษาพูดคือ ภาษายอง เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่

อนุชนรุ่นหลังและได้อนุรักษ์ภาษายองไว้ ตลอดทั้งศิลป- วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นศูนย์กลางการ เรียนรู้

ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเวียงยองนิยมประกอบ อาชีพรับจ้างทอผ้า ในอดีตการถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้า นั้นใช้การสอนกันภายในครอบครัว ชุมชนต่างๆ การบอกต่อกันในกลุ่มผู้ที่สนใจทอผ้าแล้วฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ คนทอส่วนใหญ่ที่นิยมทอผ้าเป็นเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ นิยมทอผ้ายกดอกซึ่งลักษณะผ้ามีความงดงามมีเอกลักษณ์ รูปแบบที่อ่อนช้อยลงบนพื้นผ้าไหม สำหรับลวดลายเป็น ลายโบราณดั้งเดิมและยังได้รับความนิยมคือลายดอกแก้ว ลายดอกจิก โดยการทอผ้ายกดอกนั้นจะใช้ที่พื้นบ้าน (ที่ กระทบ) ทอทำให้เนื้อผ้าแน่นสม่ำเสมอและผู้ทอมีเทคนิค เฉพาะในการกระแทกพิมพ์จึงได้ผ้ายกดอกที่งดงาม

จากการศึกษาของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน (2542) พบว่าการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูนมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากมีผ้าที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมมีราคาถูกและหาซื้อได้ง่ายโดยทั่วไปผ้ายกดอกมีราคาสูงเนื่องจากวัสดุที่ใช้ทอมีราคาสูงมากอีกทั้งผู้ประกอบการอาชีพทอผ้ามีจำนวนลดลงเนื่องด้วยวิธีการทอผ้ามีขั้นตอนที่ซับซ้อน ต้องใช้ความละเอียดในการทอ การเรียนรู้ของผู้ทอจึงต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนและลงมือปฏิบัติจึงจะเกิดทักษะและความชำนาญ ด้วยเหตุนี้ลูกหลานจึงไม่ค่อยสนใจและเห็นความสำคัญที่จะสืบทอดเอาไว้ อีกทั้งในปัจจุบันไม่มีการสอนอย่างจริงจังทำให้ไม่มีคนรุ่นใหม่จะสืบทอดความสามารถทางด้านนี้อีกทั้งผ้าทอยกดอกของลำพูนมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความสำคัญ มีเอกลักษณ์อันงดงามเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป ทางกลุ่มได้เห็นความสำคัญของปัญหาและกลัวว่าองค์ความรู้อาจสูญหายไปได้ อีกทั้งผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนจึงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงมีแนวคิดที่จะบริหารจัดการองค์ความรู้ที่ประกอบด้วย การรวบรวมความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้และการค้นคืนความรู้ โดยใช้สารสนเทศเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้เพื่อให้สามารถบันทึกและถ่ายทอดความรู้ การทอผ้ายกดอกอย่างสมบูรณ์และทำให้ผู้สนใจสามารถเข้าใจองค์ความรู้ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและขั้นตอนการทอผ้ายกดอกของกลุ่มทอผ้าตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะลวดลายและวิวัฒนาการของผ้าทอยกดอกลำพูน
3. เพื่อบริหารจัดการองค์ความรู้ของการทอผ้ายกดอกของกลุ่มทอผ้าตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมของสมาชิก

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการจัดการความรู้และโมเดลการจัดการความรู้

สมชาย นำประเสริฐชัย (2558) กล่าวว่าการจัดการความรู้หมายถึง การสร้าง การแสวงหา การค้นคว้า รวบรวม การจำแนกประเภทหรือหมวดหมู่ การจัดระบบ การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความรู้ ความรู้ทุกประเภทจากทุกแหล่ง โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญคือ คนและเทคโนโลยีด้วยกลยุทธ์และกระบวนการต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลหรือองค์กร ในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและองค์กรโดยรวม

จากคำนิยามข้างต้นสรุปได้ว่าการจัดการความรู้หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ใหม่ รวมทั้งการจำแนก จัดระบบหมวดหมู่ความรู้แล้วนำไปแลกเปลี่ยน แบ่งปันกันผ่านเครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปทั้งระดับบุคคลและองค์กร

Nonaka & Takeuchi (2011) ได้เสนอกรอบความคิดการจัดการความรู้ของกระบวนการเปลี่ยนสถานะระหว่าง ความรู้ชนิดฝังลึก และความรู้ชัดแจ้งว่าความรู้ 2 ประเภทนี้สามารถเปลี่ยนสถานะระหว่างกันได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า โมเดล SECI (SECI MODEL) ซึ่งเป็นเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral)

กระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้ Socialization เป็นการสร้างและแบ่งปันความรู้แบบฝังลึกคือ จาก Tacit Knowledge เป็น Tacit Knowledge ของผู้ที่สื่อสารระหว่างกันโดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง Externalization เป็นการสร้างและแบ่งปันความรู้จากรูปแบบฝังลึกออกมาเผยแพร่เป็นลายลักษณ์อักษร ในลักษณะของความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่สามารถจับต้องได้ โดยผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ Combination เป็นการสร้างความรู้และแบ่งปันความรู้จากความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่จับต้องได้ไปสู่ Explicit Knowledge โดยการรวบรวมความรู้ที่จับต้องได้เหล่านั้นมาสร้างเป็นความรู้ประเภทใหม่ ๆ และ Internalization เป็นการสร้างความรู้จากการแปลงความรู้ประเภท Explicit Knowledge มาเป็น Tacit Knowledge ซึ่งมันจะเกิดขึ้นจากนำความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่จับต้องได้เหล่านั้นไปปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความชำนาญขึ้นในตน

2. ความหมายและคุณลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วรรณดี สุทธิสาร (2557) กล่าวว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลและ สังคมให้เป็นอิสระจากการถูกครอบงำ โดยจะต้องขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตสำนึกให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำหรือเป็นกระบวนการที่สะท้อนความจริงที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ และดำเนินไปตามครรลองของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ สังคม โดยหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเน้นในเรื่องของการมุ่งเสริมภาพ ความเสมอภาพ ความเป็นอิสระ เน้นการมีส่วนร่วมเน้นกระบวนการให้เกิด Action Reflection เน้นการมีคุณค่าจากความรู้ ความเชื่อ โดยใช้เกณฑ์จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันให้ความสำคัญกับอดีต ใช้พลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อสู้กับการครอบงำในปัจจุบัน กลุ่มจะแสวงหาความสำเร็จร่วมกันโดยตั้งข้อคำถาม สนทนาเพื่อสำรวจค้นหาแนวปฏิบัติโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงที่ตัวโครงสร้างมากกว่าตัวบุคคล ผลิตความรู้ใหม่โดยจิตสำนึกภายใต้พื้นฐานประสบการณ์ค้นหาสิ่งที่จะมุ่งมั่น

3. ฝ่ายกตอกกล่าว

ทศวรรณ ธิคำมา (2557) ได้กล่าวว่าในอดีตถึงปัจจุบันมนุษย์ได้พัฒนาการทอผ้าทั้งรูปแบบ เทคนิค การย้อมสีและการให้ลวดลายเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของผู้ใช้ เพราะผ้าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกยุคทุกสมัย สังคมในอดีตนั้นทุกคนหรือคนจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยกันภายในครอบครัว และมีการถ่ายทอด ส่งสมรรถวิธีทอผ้าให้แก่สมาชิกโดยเฉพาะผู้หญิง แม่หรือยายจะเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการ ประสบการณ์การทอผ้าให้แก่ลูกสาวหรือหลานสาว จนส่งสมเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อมา เสมือนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งในการรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป การทอผ้าพื้นบ้านของไทยมีการทอกระจายอยู่ตามกลุ่มชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ มีทั้งผ้าพื้นสีเรียบ และผ้าทอที่ทอด้วยกรรมวิธีที่ประณีต ต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษ เช่น การทอผ้าจาก ผ้าซิด ผ้ามัดหมี่ และผ้ายก เป็นต้น ซึ่งการทอผ้าพื้นเมืองที่มีสีสันและลวดลายพิเศษที่ปรากฏนั้นพบมากในบริเวณภาคเหนือหรือล้านนาไทย

ผ่านออกจากใช้ปกปิดร่างกายและให้ความอบอุ่น

แล้ว ผ้ายังเป็นสิ่งที่สื่อสารถึงความสุนทรีย์ในศิลปะความงามของฝีมือและจิตใจ รวมทั้งวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนลงบนผืนผ้าด้วย ผ้าของคนในทุกชาติจะมีความสวยงามต่างกันออกไป ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นตัวชนิดและประเภทของเนื้อผ้า รวมทั้งกำหนดสีและลวดลายผ้า ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตตนเอง เราจึงพบว่าผ้าของแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกัน ทั้งๆ ที่ใช้เนื้อผ้าผลิตมาจากวัสดุธรรมชาติชนิดเดียวกัน และผ้ายังแสดงถึงพัฒนาการและความเจริญของสังคมท้องถิ่นนั้นได้ชัดเจนจากการแต่งกาย เพราะการแต่งกายที่ประณีต มีความสลับซับซ้อนและเป็นระเบียบสวยงามนั้นย่อมหมายถึงคุณภาพชีวิตทางสังคมที่ดีของผู้คนกลุ่มนั้น ดังนั้นผ้าจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมของแต่ละท้องถิ่น

4. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธนากร สังเขป (2556) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอด ส่งสมกันมานานยังอาจหมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า ผ่านการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน ชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนส่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้รวมทั้งการสร้างสรรค์และปรับปรุง ภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนส่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดและย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีสิ่งต่าง ๆ ทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้ สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 17 คน โดยกลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นโดยท่านพระครูไพศาลธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว ซึ่งกลุ่มได้ดำเนินการก่อตั้งปี 2541 เป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งและมีการรวมตัวกันมานานเป็นระยะเวลา 18 ปี ซึ่งกลุ่มนี้ได้รับการส่งเสริมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้กลุ่มผ้าทอเวียงยองของชุมชนและเป็นกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์องค์ความรู้ผ้าทอยกดอกของจังหวัดลำพูน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยที่เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็น กำหนดกิจกรรม เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ

แบบการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้การสัมภาษณ์หลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอกซึ่งประกอบด้วยรูปแบบและขั้นตอนการทอผ้ายกดอกรูปแบบลักษณะลวดลายดั้งเดิมและวิวัฒนาการของลวดลายผ้าทอยกดอกลำพูนและกระบวนการบริหารจัดการองค์ความรู้

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเมื่อมีการสัมภาษณ์และทำกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอก ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจะนำมาใช้ในช่วงเริ่มต้นของการทำกิจกรรมและภายหลังกิจกรรม

การสนทนากลุ่มเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้กันในในกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอกโดยสมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันในเรื่องของรูปแบบและขั้นตอนการทอผ้ายกดอกรูปแบบลักษณะลวดลายดั้งเดิมและวิวัฒนาการของลวดลายผ้าทอยกดอกลำพูนและกระบวนการบริหารจัดการองค์ความรู้

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกับวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไป โดยใช้วิธีการสังเกตอย่างเป็นธรรมชาติและยึดข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย

โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่มและจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

4. การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยเก็บข้อมูลในแต่ละวันได้ก็จะนำข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) คือการแสวงหาความเชื่อถือได้จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2547) โดยทำการตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะใช้พิจารณาในการตรวจสอบ และการตรวจสอบสามด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน และนำมาแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นหัวข้อของวัตถุประสงค์ของการวิจัย ให้สามารถตอบคำถามงานวิจัยได้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดและขอบเขตที่ต้องการศึกษาเพื่อความครบถ้วนครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดประเภทของข้อมูลโดยยึดหลักแนวคำถามงานวิจัย แยกประเภทของข้อมูลตามขอบเขตที่จะศึกษา หลังจากนั้นจึงประมวลผลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกัน เพื่อใช้ประกอบในการหาความหมายและตีความเพื่ออธิบายโดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของ Creswell (2009) มีขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การจัดประเภทของข้อมูล (Categories of information) โดยใช้วิธีเปิดรหัส (Open coding) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ในขั้นตอนแรกของการรวบรวมข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปถอดแถบเสียง ต่อจากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ และพิจารณาเป็นคำ กลุ่มคำ เพื่อสร้างหมวดหมู่จากข้อมูลดิบ 2) การเชื่อมโยงประเภทข้อมูล (Categories) หรือเรียกว่า การลงรหัสรอบแก่น (Axial Coding) เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงประเภทข้อมูลว่าข้อมูลใดเป็นปรากฏการณ์หลัก อธิบายเงื่อนไขของการเกิดปรากฏการณ์ ผู้ให้ข้อมูลใช้กลยุทธ์ใด หรือเงื่อนไขใดที่ ตอบสนองของ

ปรากฏการณ์ และอธิบายผลที่เกิดขึ้นของปรากฏการณ์ 3) การลกรหัสแบบคัดเลือก (Selective coding) เป็นการเรียบเรียงประเภทข้อมูลให้เป็น เรื่องราวของปรากฏการณ์ทั้งหมด โดยตั้งหมวดหมู่ประเภทข้อมูลเข้ามามีความเชื่อมโยง กับปรากฏการณ์หลัก 4) การเสนอแนวคิดทางทฤษฎี (Theatrical Proposition) เป็นการเสนอแนวคิดที่อธิบายปรากฏการณ์ และเงื่อนไขซึ่งเป็นผลที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการ สัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มของผู้ผลิตผ้าทอ ยกดอกโดยสมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการจัดการองค์ความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนมีดังนี้

1. รูปแบบและขั้นตอนการทอผ้ายกดอกของกลุ่มผู้ผลิตตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การทอผ้ายกดอกเป็นงานที่มีความละเอียดสูงสำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอประกอบด้วย กี่ ฝ้ายเครื่องทอ กี่ ม้าเดินด้าย ตะกอก กระจวย เขาดอก เขาย้ำ ฟันหวี ไม้หลาบ ไม้กระแทก ไม้เหยียบ ไม้คว่ำและไม้เกา โดยขั้นตอนการทอมีดังนี้

1. การออกแบบลายกราฟเริ่มต้นโดยผู้ออกแบบจะจุดดินสอดหรือปากกาลงบนกระดาษกราฟแต่ละช่อง ให้ออกมาเป็นลวดลายตามจินตนาการโดยอาจผสมผสานระหว่างลวดลายโบราณกับลวดลายประยุกต์ให้มีความสวยงามแปลกใหม่ สำหรับการออกแบบผู้ออกแบบจะนิยมจุดลวดลายบนกระดาษกราฟเพียงครั้งเดียวของลวดลายทั้งหมด เนื่องจากเวลาคัดลายลงบนเส้นไหมจะคัดลายเพียงครั้งของลวดลายเต็มเพราะเวลาทอผ้าคนทอจะทอเก็บเขาดอกกลับไป-มา จึงทำให้ลวดลายประกบกันจนเต็ม สำหรับเทคนิคการออกแบบลายกราฟและการเข้าใจการทอลวดลายนั้นสามารถใช้เทคนิคการสานเข้ามาช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าใจง่าย

2. การกรอไหมและการเข้าหลอด คือการนำเส้นไหมที่ผ่านกระบวนการฟอก การย้อมและการลงแป้งเรียบร้อยแล้วมากรอเข้าหลอดซึ่งมีอยู่ 2 ขนาด คือหลอดใหญ่และหลอดเล็กโดยการกรอเส้นไหมเข้าหลอดใหญ่โดยนำเส้นไหมที่ทำการย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วมาสาวเส้นไหม

เข้าหลอดเพื่อเตรียมไปทอผ้ายกและกรอเส้นไหมเข้าหลอดเล็กจะคล้ายกับการกรอเส้นไหมขนาดใหญ่แตกต่างกันตรงปริมาณไหมที่หลอดเล็กพอดีไม่หนาเกินไป

3. การกวักฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายมาทำเป็นใจแล้วเอาฝ้ายมาเข้าเครื่องทอ หลังจากนั้นก็นำฝ้ายที่ได้มากวักเข้าใส่กระป๋อง

4. การวินหูกหรือการสาวไหม สำหรับขั้นตอนการสาวไหมเริ่มจากการนำไหมยืนหลอดใหญ่ใส่ช่องเสียบหลอดที่ราวใส่หลอดไหมตามจำนวนที่กำหนดดึงเส้นไหมทุกหลอดมารวมกันแล้วนำมาที่จุดเริ่มต้นของม้าเดินไหม นำกระบอกมาคล้องเส้นไหมทั้งหมดแล้วดึงให้ตึงอย่างต่อเนื่องเดินไหมคล้องตามหลักไป-มาจนครบรอบหลังจากนั้นเก็บเส้นไหมที่กระบอกคล้อง ให้ไขว้กันระหว่างเส้นบน-ล่าง เพื่อที่จะนำไปเก็บเขาเหยียบ นำไหมที่ไขว้กันไปเก็บไว้ที่ไม้สับไขว้ 2 อันมุมด้านขวามือเดินสาวไหมจนครบรอบที่กำหนดตัดเส้นไหมออกจากม้าเดินไหมและม้วนเก็บเป็นก้อน เพื่อนำไปเข้าห้วม้วน สำหรับเทคนิคการสาวไหมต้องพึงใจให้ตึงตลอดเวลาเดินสาวไหม การเก็บเส้นไหมไขว้ต้องเก็บทีละเส้น สลับเส้นบน-ล่าง ระวังอย่าหยิบเส้นเพราะจะทำให้เขาเหยียบในขั้นตอนต่อไปผิดไปด้วย

5. การเข้าห้วม้วน คือการนำไหมยืนสาวเรียบร้อยแล้วมาเข้าฟืมและดึงไหมยืนเข้าห้วม้วนเพื่อเตรียมเอาขึ้นก็ทอผ้า ขั้นตอนการเข้าห้วม้วนคือคนหนึ่งตั้งไหมส่งให้อีกคนเกี่ยวไหมเข้าช่องฟันหวี วิธีเข้าห้วม้วนมี ขั้นตอนดังนี้ นำไหมยืนที่สาวไหมแล้วมาใส่ไม้ก้อปี่เส้นไหม หนีบลงให้แน่นดึงขดเส้นไหมออกมายาวประมาณ 2 เมตรแยกไหมที่ไขว้กันแล้วสวมลงปลายในทอทั้ง 2 ที่ตั้งไว้บนแทนไม้ มัดขดเส้นไหมข้อหลังไว้หน้าฟันหวีผูกติดกับทออีกด้านหนึ่ง ดึงเส้นไหมที่เรียงกันลงมาทีละเส้นส่งให้ผู้ทออีกคนเข้าช่องฟันหวี คนที่นั่งตรงข้ามทออีกคนเข้าช่องฟันหวีเรียงตามกันไปทีละช่องโดยต้องระวังไม่ให้ทออีกคนเข้าช่องเดิม

6. การนำห้วม้วนขึ้นก็ทอผ้าโดยการนำเอาไหมยืนที่เข้าห้วม้วนเรียบร้อยแล้วมาขึ้นก็ทอผ้าพื้นเมืองมี 2 ลักษณะคือการนำห้วม้วนขึ้นก็ทอและการนำห้วม้วนขึ้นเพื่อสับหูก วิธีการสับหูกมีขั้นตอนดังนี้นำห้วม้วนขึ้นก็ทอผ้าโดยวางไว้ที่ตำแหน่งด้านหน้าของกิมัดไหม ยืนของชุดตะกอดอกที่เลือกไว้ที่แกนม้วนผ้าด้านหน้าติดกับที่นั่งทอดึงเส้นไหมยืนม้วนไหมออกมาจากห้วม้วน มัดไว้ใกล้ตัวดึงปลายเส้นไหมยืนทั้งสองมาประกบกันทีละเส้น แล้วนำปลายเส้น

ไหมทั้งสองด้านบิดเป็นเกลียวพันกัน แล้วรูดด้วยซี่มั้งเพื่อให้เส้นไหมติดกันแน่น เมื่อบิดเส้นไหมครบทุกเส้นแล้วค่อยๆ ดึงตะกอดอกขึ้นไปไว้ข้างบนใกล้กับหัวม้วนที่ละอันจนหมด นำตะกอเหยียบขึ้นมัตตามตำแหน่งบนก็ทอผ้า และผูกไม้เหยียบไว้ด้านใต้ ติดกับพื้นสำหรับเหยียบตะกอเหยียบขึ้น-ลง ดันพื้นหรือขึ้นให้พ้นรอยต่อของเส้นไหม แล้วใส่ลงในตำแหน่งที่เก็บพื้นหรี (ไม้กระทาบ) ทอไหมพื้น (ไม่ต้องใส่ลวดลาย) ไว้ประมาณ 1-2 นิ้ว

7. การเก็บตะกอเหยียบ คือการใช้ด้ายในลอนร้อยเส้นไหมยื่นออกเป็น 2 ชุดใช้สำหรับการยกและการข่มเส้นไหมเวลาทอผ้า ซึ่งจะใช้วิธีการเหยียบไม้เหยียบที่มัตคล้องกับตะกอเหยียบทั้ง 2 ชุดนี้เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างเส้นไหมยกและเส้นไหมข่ม สำหรับการพุ่งกระสวยไหมพุ่งเข้าไปขัดจึงทำให้ผ้าทอออกมาเป็นผืน การเก็บตะกอเหยียบต้องเก็บเส้นไหมยื่นทุกเส้นโดยวิธีการร้อยตะกอเขาย่า

8. การคัดลาย คือการนำลายกราฟที่ออกแบบเรียบร้อยแล้วมาคัดลายบนเส้นไหมยื่นแต่ละเส้นตามที่ต้องการ ออกแบบไว้ เพื่อนำไปเก็บตะกอดอกและใช้สำหรับการยกลวดลายบนผืนผ้า วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วยกระดาษกราฟที่ออกแบบลวดลาย นิตติ้ง ไม้คั่นด กระดาษทราย และเทียนไข กระสวยใส่ไหมพุ่ง 2 อัน ไหมพุ่ง 2 สี สำหรับทำไหมพุ่งดอกและไหมพุ่งพื้นและไม้คั่วตามจำนวนที่ออกแบบไว้ผู้คัดลายคัดเพียงครั้งหนึ่งของลวดลายเนื่องจากเวลาทอกลับไป-มา จะได้ลวดลายเต็มตามที่ต้องการ แต่อีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องคัดเต็มลวดลายคือ ลวดลายที่ออกแบบไม่เหมือนกันในหนึ่งแบบลวดลาย การคัดลายหรือการดันดอกล้วนนับว่าเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุดของกระบวนการทอผ้ายกลำพูน

9. การเก็บตะกอดอกหรือการร้อยตะกอเขาดอกนั้น คือการใช้ด้ายในลอนมัดเก็บลวดลายที่ตัดไว้ก่อนหน้านี้ ร้อยผูกกับไม้คั่ว ตามจำนวนช่องพื้นหรี (จำนวนเส้นไหม) ที่ถูกยกขึ้นจนหมดเป็นแถวๆ ไป สำหรับเขาดอกหรือตะกอดอกจะทำให้การทอผ้ายกลำพูนเกิดลวดลายขึ้นบนผืนผ้า การเก็บเขาดอกนั้นนับว่าเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความระมัดระวังอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะเป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการทอยกตามลวดลายบนผืนผ้าในขั้นตอนต่อไป ซึ่งลวดลายจะถูกยกขึ้นเป็นแถวตามเขาดอกที่เราเก็บไว้

10. การทอผ้ายกเป็นขั้นตอนสุดท้าย คือการทอผ้ายกโดยนำเส้นไหมที่ผ่านกระบวนการต่างๆ ตามที่กล่าวมาตามลำดับ มาถักทอลวดลายให้เป็นผืนผ้าซึ่งการทอด้วยผ้ายกลำพูนมีวิธีการทอเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่การยกลวดลายของผ้าแต่ละผืนโดยอาจยกตะกอดอกครั้งเดียวก็ได้หรืออาจยกตะกอดอกซ้ำกัน 2 ครั้งเพื่อให้ได้ขนาดดอกหรือลวดลายที่ใหญ่ขึ้นหรือบางผืนยกตะกอดอกสำหรับทอเกสรเพิ่มเข้าไปด้วย เป็นต้น

2. รูปแบบลักษณะลวดลายดั้งเดิมและวิวัฒนาการของลวดลายผ้าทอยกดอกลำพูน

ลักษณะลวดลายของผ้าทอยกดอกลำพูนนั้นนับมาตั้งแต่สมัยพระราชชาลารัศมีได้นำการทอผ้ามาจากภาคกลาง แล้วนำมาทอที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งลวดลายที่ใช้ทอนั้นจะได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย ต่อมาเจ้าหญิงส่วนบุญ ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าจักรคำคณาทร ผู้ครองนครลำพูนในสมัยนั้น ได้เริ่มฝึกหัดการทอผ้ายกดอกเป็นลวดลายของดอกพิกุลหรือดอกแก้วเป็นครั้งแรก

ภาพ 2.1 ลายดอกพิกุลหรือลายดอกแก้ว

ส่วนสีของผ้าเป็นสีที่ไม่ฉูดฉาดเป็นสีธรรมชาติ เป็นสีเหลืองทอง สีน้ำตาลการออกแบบลวดลายทอแบบดั้งเดิมอาศัยการจดจำของแต่ละบุคคล ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน สำหรับความแตกต่างของลวดลายในสมัยนั้นก็คือขนาดและสีเส้นที่กำหนดลงบนผืนผ้าที่ช่างทอแต่ละคนกำหนด วิวัฒนาการลวดลายผ้าทอยกดอกลำพูนก็ได้ปรับเปลี่ยนลวดลายเป็นหลากหลายรูปแบบโดยมีพื้นฐานของลวดลายมาจากลวดลายไทยเช่นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และลายดอกพิกุลเหลือง ลายดอกบานไม่รู้รุ่ยและลวดลายต่างๆ อีกมากมาย

ภาพ 2.2 ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพ 2.3 ลายดอกพิกุลเหลี่ยม

ซึ่งได้พัฒนาและประยุกต์มาจากลวดลายไทย จนบางครั้งต้องตั้งชื่อลวดลายตามที่ได้ประยุกต์ไว้เอง ส่วนสีผ้าและลวดลายโดยมากจะเป็นสีธรรมชาติซึ่งสีจะไม่ฉูดฉาด โดยมากจะออกโทนสีเหลือง สีทอง สีเขียวและสีน้ำตาล และได้พัฒนาด้านสีเส้นใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและกาลเวลาที่เปลี่ยนไป โดยมากจะออกในโทนสีที่ไม่ฉูดฉาด ซึ่งการให้สีของผ้าจะขึ้นอยู่กับการทอเป็นหลัก อีกส่วนก็จะเป็นความต้องการของผู้ว่าจ้างที่จะกำหนดสีเส้นของผ้า

การออกแบบลวดลายในอดีตอาศัยการจดจำลวดลาย ไม่มีการบันทึกไว้ ทำให้ลวดลายบางลายที่เคยมีในอดีตสูญหายไป ปัจจุบันการออกแบบลวดลายจะเป็นการออกแบบลงบนกระดาษกราฟและพัฒนาต่อเนื่องมาใช้คอมพิวเตอร์ในการออกแบบทำให้ง่ายขึ้นต่อการออกแบบ และได้ลวดลายที่แปลกใหม่ขณะเดียวกันกรรมวิธีและขั้นตอนการทอลวดลายใหม่ก็จะใช้เวลาที่นานกว่าแบบดั้งเดิมเพราะว่าลวดลายที่ออกแบบใหม่จะมีลวดลายที่ซับซ้อนและมีความละเอียดกว่าแบบเดิม

3. การบริหารจัดการองค์ความรู้ของของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอกตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สมาชิกได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มสำหรับเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในการบริหารจัดการองค์ความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอซึ่งทางกลุ่มยังไม่มีการบริหารจัดการความรู้ที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำกระบวนการบริหารจัดการองค์ความรู้ ประกอบด้วย การบ่งชี้ความรู้ การแสวงหาความรู้ การประมวลความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการจัดเก็บความรู้มาใช้ในการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้ให้แก่ทางกลุ่ม โดยด้านการบ่งชี้ความรู้พบว่าการทอผ้ามีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งการทอผ้าในช่วงแรกเป็นการทอแบบเรียบง่ายไม่มีลวดลายมากนัก ความรู้อยู่ในตัวบุคคล สมาชิกจะเลือกผลิตผ้าทอลายต่างๆ ตามความต้องการของตนเอง ลายที่นิยมคือลายพิกุล ลายดอกแก้ว ลายลำดวน เป็นต้น เนื่องจากเป็นลายที่ง่ายและเป็นลายพื้นฐานทั่วไป ด้านการแสวงหาความรู้สมาชิกแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่และบางส่วนมีการเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากบรรพบุรุษ โดยการสังเกตจาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และจดจำมาเพื่อฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ โดยช่วงแรกได้มีการแสวงหาความรู้จากการลองผิดลองถูกในการทอและภายหลังได้มีการฝึกทอให้บ่อยขึ้นเพื่อให้เกิดความชำนาญในการผลิตมากขึ้น

ด้านการประมวลความรู้ยังไม่มีมีการประมวลความรู้ในรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งการประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ นั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ความชำนาญ ของแต่ละบุคคล ส่วนรูปแบบการประมวลความรู้ยังไม่เป็นรูปธรรม สมาชิกใช้รูปแบบการจดจำในแต่ละตัวบุคคลมากกว่า รูปแบบการแบ่งปันความรู้เป็นแบบไม่เป็นทางการ โดยทางกลุ่มได้มีการจัดทำเอกสารการผลิตผ้าทอยกดอกอย่างง่ายขึ้นเป็นคู่มือเบื้องต้นซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน วิธีการทอผ้าแบบง่ายๆ ให้ผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาและปฏิบัติได้ อีกทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ฝึกลงมือปฏิบัติจริง การสอนและการถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่กลุ่มบุคคลที่สนใจการถ่ายทอดความรู้ ทางกลุ่มได้มีการสาธิตและอธิบายถึงขั้นตอนการทอผ้าให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจดูเป็นตัวอย่างและได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรฝึก

อบรมให้ความรู้แก่กลุ่มและชุมชนต่างๆที่สนใจในเรื่องของการทอผ้า

ด้านการจัดเก็บความรู้ทางกลุ่มไม่มีรูปแบบการจัดเก็บความรู้ที่ชัดเจนหรือเป็นทางการ ใช้วิธีการจัดเก็บในรูปแบบของตัวบุคคลโดยจดจำมาจากบรรพบุรุษ พ่อแม่ญาติพี่น้องและใช้ประสบการณ์ของตัวเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล และเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสารแบบง่ายๆ ซึ่งเป็นรายละเอียดขั้นตอนการทอผ้าแบบง่ายๆ เป็นคู่มือเล่มบางๆ ที่ไม่ค่อยมีความแข็งแรงเท่าที่ควร

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่ารูปแบบลวดลายนั้นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียและได้เริ่มฝึกทอเป็นลายดอกพิทูลเป็นลายแรกมีขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้าง สีไม่ฉูดฉาดและพัฒนาด้านสีสันทรงให้เป็นไปตามยุคสมัยและกาลเวลาซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ รจนา ชื่นสิริกุลชัย (2542) ที่ทำการศึกษาเรื่องผ้าไหมยกดอกลำพูนพบว่ารูปแบบลวดลายสมัยอดีตจะนิยมทอลายดอกพิทูล ปัจจุบันได้มีการออกแบบลวดลายโดยการใช้ตารางกราฟและนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการออกแบบสร้างใหม่เพื่อให้มีลวดลายที่แปลกใหม่และสวยงาม

การบริหารจัดการองค์ความรู้ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ด้านการบ่งชี้ความรู้ซึ่งการทอผ้ามีมาตั้งแต่สมัยอดีตโดยการทอผ้าในช่วงแรกเป็นการทอแบบเรียบง่ายไม่มีลวดลายมากนัก ต่อมาสมัยเจ้าพระราชาชาญาเจ้าดารารัศมีได้นำความรู้ที่เรียนมาจากในวังมาใช้สอนคนให้มีความชำนาญในเรื่องการทำลวดลายเพิ่มมากขึ้นและมีการเพิ่มเทคนิคพิเศษต่างๆ ขึ้นตามจินตนาการของผู้ทอเพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้น โดยกลุ่มนิยมทอผ้าลายดอกพิทูล ลายดอกแก้ว ซึ่งเป็นลายดั้งเดิมและลายที่เรียบง่ายซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิบูลย์ สีสวรรณ (2530) ที่กล่าวว่าผ้าทอมีตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ การผลิตผ้าคงสืบต่อมาเรื่อยๆ ตามยุค ตามสมัยซึ่งการผลิตในยุคแรกจะเป็นการผลิตเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว ต่อมาในสมัยอยุธยาได้มีการติดต่อกับประเทศอื่นมากขึ้นโดยยุคนี้เป็นยุคทองของการค้าขายผ้า ซึ่งยุคสมัยนี้ได้มีการเพิ่มสีสัน ลวดลายต่างๆ เข้าไปในตัวผ้ามากขึ้นเพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้น สมาชิกกลุ่มได้มีการแสวงหาความรู้จากบรรพบุรุษ การสังเกตจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย แล้วจดจำนำมาฝึกฝนเพื่อให้เกิดความ

ชำนาญ ซึ่งผลการศึกษาคล้ายกับผลการศึกษาของเครือมาศ วุฒิกาศ (2537) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องชีวิต ศรัทธาและฝัน ผ้าการสืบทอดความรู้เรื่องผ้าทอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่พบว่าช่างทอผ้ามีฝีมือเริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 13-14 ปี เริ่มเรียนรู้จากการสังเกตจากคนในครอบครัว และฝึกฝนด้วยตนเอง และยิ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอัญญาณี คล้ายสุบรรณและพรรณัน ประสิทธิ์กุล (2550) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องไฟในตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าแหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ดีที่สุดคือครอบครัว โดยใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นการบอกเล่า พูดคุย อธิบาย ทำให้ดู และลงมือทำเอง

ด้านการประมวลความรู้พบว่าทางกลุ่มไม่ได้มีการประมวลความรู้ที่ชัดเจน การประมวลความรู้จะอยู่ในรูปตัวบุคคลมากกว่า จะมีการจดจำผ่านบุคคลเท่านั้นแต่ยังไม่ได้มีการประมวลความรู้แบบเป็นทางการ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการประมวลความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้แบบฝังลึกซึ่งอยู่ในตัวบุคคล เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ พรสวรรค์ของแต่ละบุคคล ซึ่งความรู้เหล่านี้อาจสูญหายไปได้หากบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตไปและได้มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลต่างๆ ที่สนใจและมีการรวบรวมออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสาร รายงาน สื่อดิจิทัล เพื่อเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของศิริภรณ์ กุลจิตติวิรัชและคณะ (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้การทอผ้าอ้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนมผลการศึกษาพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าอ้อมครามทำการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ขาดการบันทึกที่เป็นระบบและหมวดหมู่ ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าอ้อมครามส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หากบุคคลเหล่านี้เสียชีวิต ความรู้จะเกิดการสูญหายไป

ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ ทางกลุ่มได้ใช้รูปแบบการแบ่งปันความรู้แบบไม่เป็นทางการ ทางกลุ่มได้มีการจัดทำเอกสารการผลิตผ้าทอยกดอกอย่างง่ายขึ้นเป็นคู่มือเบื้องต้นและใช้รูปแบบการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกัน การพูดคุยกันภายในกลุ่มและการลงมือปฏิบัติจริง การสอนและการถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่กลุ่มบุคคลที่สนใจต้องการจะศึกษาและฝึกปฏิบัติการทอ

ฝ่ายกอดอก ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของการจัดการความรู้ในประเด็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่กล่าวว่าการแลกเปลี่ยนความรู้คือการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลระหว่างองค์กรโดยใช้กิจกรรมที่เน้นการแลกเปลี่ยนแบบตรงไปตรงมา ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเช่นการจัดทำเอกสาร การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยงซึ่งวิธีการเหล่านี้จะเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มมีการทักษะการเรียนรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้น

ด้านการถ่ายทอดความรู้พบว่าทางกลุ่มใช้รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบไม่เป็นทางการ ใช้การสาธิตและอธิบายถึงขั้นตอนการทอผ้าให้แก่ลูกหลานและผู้ที่สนใจดูเป็นตัวอย่างเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น การรับเชิญให้เป็นวิทยากรฝึกอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มและชุมชนต่างๆ ที่สนใจในเรื่องของการทอผ้าขึ้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของกมลันท์ ศรีจ้อย (2556) ที่ทำการศึกษาเรื่องการสังเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอบ้านเนินขามสู่การเรียนรู้ พบว่ากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากแม่สู่ลูก ญาติพี่น้อง จากเพื่อนบ้านใกล้เคียง ลักษณะการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวในระดับชุมชนโดยมีการสาธิตให้แก่ผู้ที่สนใจซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการจัดการความรู้ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2547) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้มีความจำเป็นสำหรับองค์กรหรือชุมชนเนื่องจากองค์กรหรือชุมชนจะมีการเรียนรู้ได้ดีเมื่อความรู้ถ่ายทอดไปอย่างเหมาะสมและรวดเร็ว ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ที่อาจเป็นทางกลางและไม่เป็นทางการโดยใช้รูปแบบที่ต่างกันเช่นการสื่อสารด้วยการเขียน การฝึกอบรม การเข้าร่วมประชุมและจากการเล่าผ่านประสบการณ์และด้านการจัดเก็บความรู้ทางกลุ่มไม่ได้มีรูปแบบการจัดเก็บความรู้ที่ชัดเจนหรือเป็นทางการ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ใช้วิธีการจัดเก็บในรูปแบบของตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่ด้านการจัดเก็บความรู้ ทางกลุ่มไม่ได้มีรูปแบบการจัดเก็บความรู้ที่ชัดเจนหรือเป็นทางการ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ใช้วิธีการจัดเก็บในรูปแบบของตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่และมีการจัดเก็บในรูปแบบเอกสารคู่มือขึ้นตอนการทอผ้าอย่างง่ายจากผลจากงานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบตัวบุคคลไม่ได้มีการดัดแปลงความรู้ออกมาในรูปแบบที่ชัดเจนในรูปแบบสื่อต่างๆ ทั้งนี้การจัดเก็บความรู้ที่ได้นั้นควรมุ่งเน้นนำความรู้ที่มีในตัว

บุคคลมาจัดการและเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์

ข้อเสนอแนะ

กลุ่มชุมชน ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรม รมณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ผ้าทอให้แก่เด็กและเยาวชน คนในชุมชนเพื่อสร้างความรัก ความผูกพันให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ชุมชนมีการรวบรวมความรู้ขึ้นโดยอาจจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านผ้าทอขึ้นเพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีการนำเสนอลดทอนผ้าทอต่างๆ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอให้แก่บุคคลที่สนใจเข้ามาศึกษา

หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐควรสนับสนุนในการจัดการโครงการหรือกิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างและตระหนักให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีของตนเอง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถสืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ต่อไป และควรมีการจัดกิจกรรมเผยแพร่องค์ความรู้ขึ้นขึ้นตามงานต่างๆ ที่สำคัญเช่น การจัดการสอนทอผ้าเบื้องต้นในงาน งานสืบสานผ้าทอของดีเวียงยอง หรืองานของดีเมืองลำพูนต่อไป การจัดประชุมสัมมนา โดยเชิญผู้รู้ประจำท้องถิ่นหรือวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องผ้าทอมาให้ความรู้ต่าง ๆ การประกวดผ้าทอ คิดว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ และถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่เกียรติคุณของผ้าทอได้เป็นอย่างดีและการรณรงค์การใช้ผ้าทอในหน่วยงานของรัฐ เช่น โรงเรียนและสถานที่ราชการบางแห่งอาจจะตกลงกันแต่งกายด้วยผ้าทอ 1 วัน ในแต่ละสัปดาห์ หรือหน่วยงานสนับสนุนการใช้ผ้าทอในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนทั่วไป

สถาบันการศึกษา ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยแทรกบทเรียนและเนื้อหาเกี่ยวกับการทอผ้าเข้าไปในหลักสูตร โดยมีการสอดแทรกเนื้อหาและให้ความสำคัญเกี่ยวกับผ้าทอ และควรบรรจุให้นักเรียนแต่งกายด้วยผ้าทอเพื่อเป็นการอนุรักษ์ผ้าทอให้คงอยู่ต่อไปอีกด้วย อีกทั้งสถาบันการศึกษาควรเข้ามาช่วยจัดเก็บความรู้ให้เป็นหมวดหมู่มากขึ้นโดยใช้โปรแกรมสำเร็จทางคอมพิวเตอร์เพื่อใช้บันทึกและถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่สนใจและยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงความรู้ได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กมลนันทน์ ศรีจ้อย. (2556). *การสังเคราะห์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาผ้าทอบ้านเนินขามสู่การเรียนรู้ คณะครุศาสตร์*
อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี.
- เครือมาศ วุฒิกาศ. (2537). *ชีวิต ศรัทธา และฝันผ้า: การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าทอ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่.*
รายงานผลการวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- ณัฐพร ศรีกันทา. (2547). *ผ้าไหมยกดอกภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัดลำพูนในลัทธิมนาคิลปะไทย.* เชียงใหม่: คณะศิลปกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดวงฤทัย อรรถแสง. (2552). *กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ.* บริหารธุรกิจมหา
 บัณฑิต วิทยาลัยศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พัศวรรณ ทิศามา. (2557). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา การทอผ้าฝ้ายยกดอกลำพูน.* รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและ
 พัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ธนากร สังเขป. (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน.* กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล ศรีกิจการ. (2536). *การทอผ้าไหมที่บ้านกาดอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่: ประวัติและพัฒนาการตั้งแต่ พ.ศ.*
245– 2524. งานวิจัยวัฒนธรรมสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2547). *การจัดการความรู้กับคลังความรู้.* กรุงเทพฯ: เอสอาร์พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- นพพร พวงสมบัติ. (2547). *กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าทอขึ้นต้นจก อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์
 ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญดี บุญญากิจ. (2549). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- รจนา ชื่นศิริกุลชัย. (2542). *การศึกษาผ้าไหมยกดอกลำพูน.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2530). *ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม.* กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2557). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 สยาม.
- ศิริภรณ์ กุลจิตติวิรัช. (2556). *การจัดการความรู้การทอผ้าย้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัด*
นครพนม. วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเกษตรและสหกรณ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 สุโขทัยธรรมธิราช.
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2547). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2547). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธัญญา สุวรรณมงคล. (2544). *ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทอผ้ายกดอกจังหวัดลำพูน.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหา
 บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมชาย นำประเสริฐชัย. (2558). *การจัดการความรู้ : knowledge Management.* กรุงเทพฯ : ซีเอ็ด ยูเคชั่น.

References

- Alavi,M.&Leidner,D. (2009). *Knowledge Management and Management System :Conceptual Founda-*
tions and Research issues. Retrived October,27 , 2009, from [http:// knowledge.emory.edu/pa-](http://knowledge.emory.edu/paper/1005.pdf)
 per/1005.pdf.
- Awad, E. M. &Ghaziri. (2004). *Knowladge Management.* Upper Saddle River: Pearson Bank of Thailand
 Museum.Northern Region Office. (n.d). Brocade :Yok Din. Retrieved.

- Conway, S. (1990). *Thailand: Weaving & the Rice Cycle*. Carlton: Ruth Bean.
- Conway, S. (1992). *Thai Textiles*. Bangkok: Asia Book.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dalkir, K. (2005). *Knowledge Management in Theory and Practice*. Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann : Classic and Contemporary work. Cambridge: MIT Press.
- Elia, A. & Hasson, G. (2004). *Knowledge Management*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Martin White. (2011). *Book Review: Knowledge Management Lessons Learned* . Ariadne Issue.